

**Møte for lukkede dører
den 14 mai 1946 kl. 9.**

President: M o n s e n .

Presidenten: Presidenten foreslår at møtet holdes for lukkede dører, - og anser det for enstemmig bifalt. Presidenten foreslår videre at Regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer gis adgang til møtet, likeså representanter for pressen etter oppgave fra Utenriksdepartementets pressekontor og videre utenriksråd Prebensen, ekspedisjonssjef Rolf Andersen, byråsjef Nygaard og byråsjef Lunde fra Utenriksdepartementet. - Ingen har innvendt noe mot det, og det ansees enstemmig vedtatt.

Dagsorden:

1. Redegjørelse fra utenriksministeren.
2. Innstilling fra den forsterkede militærkomite om innhentelse av Stortingets samtykke til at Norge opptar forhandlinger og slutter avtale med Storbritannia om deltagelse med norske væpnede styrker i okkupasjonen av Tyskland (Innst. S.D.).
3. Referat.

Presidenten: Da statsråd Hauge har meddelt at han må reise i formiddag, vil presidenten foreslå at den sak som er oppført som nr. 2 på kartet, behandles før sak nr. 1. - Ingen har hatt noe å innvende mot det, og det ansees enstemmig vedtatt. Under den saks behandling vil presidenten foreslå at sjefen for hæren, generalmajor Ole Berg gis adgang til møtet, og anser det enstemmig vedtatt.

Sak nr. 2

Innstilling fra den forsterkede militærkomite om innhentelse av Stortingets samtykke til at Norge opptar forhandlinger og slutter avtale med Storbritannia om deltagelse med norske væpnede styrker i okkupasjonen av Tyskland (Innst. S.D.).

Saken i sin alminnelighet ble undergitt debatt.

Sven Nielsen (komiteens formann og ordfører): Den forsterkede militærkomite innstiller enstemmig på at Stortinget samtykker i at Norge opptar forhandlinger og slutter avtale med Storbritannia om deltagelse med norske væpnede styrker på inntil 4.000 mann i okkupasjonen av Tyskland etter de i proposisjonen utformede retningslinjer.

Når komiteen er kommet til dette resultat, er det fordi vi mener at Norge - etter alt det som er passert i denne sak

- har en moralsk forpliktelse til etter evne å delta i okkupasjonen av Tyskland, og at det ville være uriktig å forsøke å unndra seg forpliktelser som vi - riktignok under forbehold av Stortingets godkjenning - i virkeligheten allerede har påtatt oss. I proposisjonen heter det at det fra militært standpunkt kan sies meget både for og imot en norsk deltagelse. Jeg mener personlig at det kan sies svært lite for, men overordentlig meget imot en norsk deltagelse, både fra forsvarsmessig standpunkt og av andre grunner. Så hadde vi her stått helt fritt, ville valget ikke vært vanskelig. Men vi står ikke helt fritt i denne sak.

Jeg vil gjerne understreke at når komiteen har funnet å kunne innstille på norsk deltagelse i okkupasjonen, er det under den uttrykkelige forutsetning at en eventuell avtale om deltagelse blir avfattet etter de i proposisjonen utformede retningslinjer. Etter de opplysninger man har innhentet, er ca. 4.000 mann med fornødent befal absolutt maksimum av hva vi kan disponere til dette øyemed innen en noenlunde rimelig tid. At styrken må holdes samlet og undergis norsk jurisdiksjon, bør være en selvfølge. Men hva jeg særlig vil understreke, er uttalelsen om at styrken må settes opp slik at den *tilgodeser hensynet til hærens oppbygging og landets forsvarsberedskap*. Det er i proposisjonen antydnet at en styrke på ca. 4000 mann skulle kunne være klar til avreise omkring januar-februar 1947. Jeg tviler på at vi kan sende noen styrke avgårde så tidlig uten at det vil svekke vår forsvarsberedskap i betenkelig grad. Av en konferanse med fungerende forsvarssjef og kommanderende general etter at komiteens innstilling var avgitt, fikk jeg det inntrykk at disse herrer også nærte de samme betenkeligheter. Vi kan i det hele tatt ikke delta i okkupasjonen av Tyskland før vi har oppøvd en hær stor nok til at vi kan avse ca. 4000 mann uten at vi derved blotter oss selv i vesentlig grad. Herom må vi ha våre militære myndigheters uttrykkelige erklæring før det overhodet sendes noen styrker ut av landet. Vår hærs første oppgave er å forsvare vårt eget land. Dette er noe våre allierte venner må forstå og forhåpentlig vil forstå, for det kan ikke være i noen av våre alliertes interesse at vårt land en gang til skal ligge åpent for en angriper, uansett fra hvilken kant han måtte komme.

De andre ulemper som følger med vår deltagelse i okkupasjonen av Tyskland, de store økonomiske ofre det vil bety, den sterke påkjenning på vårt arbeidsliv det vil være nettopp nå i gjenreisningsperioden, og de moralske skyggesider som livet i en okkupasjonshær erfaringsmessig alltid medfører, er alt sammen forhold som hver for seg er alvorlige nok; men det er forhold som formentlig i like høy grad kan gjøres gjeldende av de andre deltagere i okkupasjonen. Når det gjelder egen forsvarsberedskap, står imidlertid vårt land i en særstilling. De andre okkupasjonsmakter har sitt forsvar utbygd, vi har praktisk talt ingen ting, vi skal nå begynne å bygge opp et forsvar så å si på bar bakke, og ingen kan forlange eller vente at vi

skal kunne sende okkupasjones tropper til Tyskland, selv om det er nokså små styrker, før vi har oppøvd en hær til forsvar av vårt eget land. Dette forhold kan ikke fremholdes sterkt nok under de forestående forhandlinger.

Jeg gjentar og presiserer påny at en eventuell avtale ikke må gå ut over rammen av de i proposisjonen opptrukne retningslinjer, og at vi må få den fornødne tid på oss til å gjenreise vår egen hær. En deltagelse i okkupasjonen av Tyskland må ikke komme i veien for denne gjenreising, som det nå må settes all mulig kraft inn på.

På disse premisser tillater jeg meg å anbefale innstillingen vedtatt.

Moseid: Jeg vil så alvorlig som jeg kan, henstille at Regjeringen legger avgjørende vekt på det som komiteens formann har uttalt, og som også er i overensstemmelse med de løfter som er gitt. I den uttalelse som utenriksminister Lie avga den 21 juni 1945, uttalte han bl.a. om dette spørsmål:

«Men spørsmålet er først og fremst avhengig av om den norske forsvarsmakt er i stand til å påta seg en slik oppgave ved siden av de oppgaver den har og vil få i Norge.»

Det er en riktig definisjon av løsningen av denne sak. Jeg tror for min del at det vil stille overordentlig store krav til vår evne og vilje å bygge opp vårt forsvar slik at det kan tilsvare det som kreves for vårt eget land. - Jeg er enig med komiteens formann i at vi i en viss utstrekning her er bundet, og derfor må finne en utvei; men det er om å gjøre at Regjeringen her holder fast på det utgangspunkt som utenriksminister Lie her har gitt uttrykk for, og som komiteens formann har understreket.

Statsråd Hauge: Jeg finner det riktig å si noen ord om denne alvorlige sak før den tas opp til endelig votering i Stortinget.

Bakgrunnen for at det i dag blir spørsmål om å sende en norsk kontingent til Tyskland, er jo at de allierte makter har bestemt seg for å rykke opp med roten den tyske nazisme og militarisme, som to ganger har bragt navnløs ulykke over verden. De har funnet å måtte påta seg den oppgaven å avnazifisere det tyske folket, for at det skal kunne bli et lojalt medlem av folkenes familie. Da Stortinget for en tid siden drøftet Franco-spørsmålet, var det jo heller ikke til å ta feil av at alle i denne sal ville være med på å fjerne fascismen i Europa, og det er kanskje grunn til å peke på at denne oppgaven er like aktuell i Tyskland som den er i Spania. Vi kan kanskje beklage at denne oppgaven i dag ikke hviler på De Forente Nasjoner, landenes felles instrument i den mellomfolkelige politikken, men vi har her å innrette oss etter kjensgjerningene. De ytre forutsetninger for at de allierte skal kunne gjennomføre avnazifiseringspolitikk i Tyskland, er at de holder Tyskland besatt. Når vi blir bedt om å delta med en styrke som varer til vårt folketall og våre

økonomiske ressurser, er det etter mitt skjønn vanskelig å si nei, og det er også dette som har vært avgjørende for denne regjering, som jeg går ut fra det har vært det for den tidligere regjering. Norge har ikke noe brev på å gå igjennom det mellomfolkelige samarbeid uten å ta sin forholdsmessige del av byrdene, og i tillegg til dette kommer da, som formannen i militærkomiteen nevnte, at den norske regjering i 1944, da den leverte inn sitt forslag til overgivelsesvilkår for Tyskland, tilbød seg å delta i besettelsen med en høvelig kontingent. Regjeringen tok alle forbehold, men det er ikke riktig å se bort fra at dersom vi går tilbake på dette nå, vil det kunne medføre ubehagelige utenrikspolitiske baksmell, og alle er sikkert klar over i hvilken grad vi nettop i den kommende gjenreisningsperiode er avhengig av respekt og godvilje hos alle våre allierte.

Av hensyn til sakens utenrikspolitiske side vil jeg gjerne nevne at det ikke er noen grunn til å være engstelig. Det er en ordening som de store makter har truffet seg imellom at de kan anmode andre land om å delta.

Jeg vil straks si at det er uten glede og i alvor at vi nå foreslår å sende de norske troppene til Tyskland. Vi vet at okkupasjonstropper lett kan bli utsatt for mange påkjenninger, og vi vet at moralen lett kan gli ut. Det gjelder etter mitt skjønn først og fremst å utstyre styrkene med kyndig og myndig befal som kan sine ting, og det vil bety meget at troppene virkelig skal drive eksersis dernede og komme under vanlig militær opplæring. Det vil også være nødvendig å utstyre kontingenten med en sterk velferdsorganisasjon, og vi har i Forsvarsdepartementet arbeidet med forberedelsen av den sak. Jeg vil gjerne videre nevne at oppholdet i Tyskland blir et halvt år, og jeg tror derfor ikke at det skulle være grunn til å være for engstelig. Jeg tror kanskje det er riktig også å si i den forbindelse at det vil være en fordel at guttene skal være så unge som de vil bli, nemlig i vanlig vernepliktsalder. Jeg nevner dessuten at avdelingene vil bli holdt samlet og under norsk jurisdiksjon.

Formannen i militærkomiteen la stor vekt på at vi ikke sendte noen norsk kontingent til Tyskland før det lar seg forene med hensynet til vår egen forsvarsberedskap, og jeg vil gjerne straks si at jeg er enig med ham i det, og Regjeringen er enig med ham i det. Vår beredskap på hærens område er i øyeblikket lav, bl.a. fordi vi ikke kom i gang med vanlig utdanning av rekrutter på grunn av vakthold over krigsfanger og materiell. Når det gjelder mannskaper, er vi i dag henvist til dem som var utdannet før krigen eller som ble utdannet under krigen, og til en viss grad til dem som har vært inne til en kombinert vakt- og rekruttutdanning. Jeg har ikke de nøyaktige tallene for hånden. Når det gjelder befal som kan brukes ved mobilisering, regner vi i dag i hæren etter en meget forsiktig kalkulasjon med å ha ca. 2000. Dette er imidlertid en forsiktig kalkyle, og det er tjenlig befal. Men i tillegg til dette kommer så 1250 mann

som vil være utdannet før det tidspunkt det er tanken å sende kontingenten av gårde, i januar-februar 1947, det blir altså til sammen 3250 befalingsmenn.

Økning av denne beredskap vil bero på utdannelsen av befalet og utdannelsen av mannskapene, derunder ikke minst på kvaliteten av den utdanning vi gir befalet og mannskapene, og den vil bero på anskaffelsen av materiell. Vi har hittil forsert befalsutdannelsen, og vi har, som det vil være Stortinget kjent, sendt folk ut av landet for å få dem utdannet. Når det gjelder utdannelsen av mannskaper, vil Regjeringens plan for å øke beredskapen gå ut på at vi i de første tre årene gir 4 årsklasser en fullverdig utdanning, nemlig årsklassene 1946, 1947 og 1948 samt den årsklasse som vanligvis ville ha vært 1949 men som vi nå tenker å diskontere ved å senke vernepliktsalderen med ett år. I tillegg til dette overveier Regjeringen å fremme forslag om at årsklassen 1945 får en kortere etterutdanning på 3 måneder når vi makter det militærteknisk og økonomisk, likesom Regjeringen overveier å knytte de mannskaper av årsklassene 1940-44 som ikke har vært innkalt, til et lokalforsvar med en lett tjenesteplikt som kan forenes med deres daglige arbeid, f.eks. på 50 timer om året. Jeg vil gjerne nevne at økingen av hærens beredskap for en stor del er et økonomisk spørsmål, det er et spørsmål om hvor mange offiserer vi vil holde inne, og det er et spørsmål om hvor mange mannskaper vi vil kalle inn.

Det er ikke noen snarvei til målet å utsette avsendelsen av kontingenten, idet det jo betyr at vi utsetter innkallelsen av de yngre årsklasser som vi skulle gi en fullverdig utdanning. Dette spørsmål vil bli omhyggelig overveiet, og det vil ikke bli gjort noe uten at vi der føler oss på helt sikker grunn.

En kontingent på ca. 4.000 mann til Tyskland vil bestå av ca. 250 offiserer, 250 sersjanter og resten mannskaper. Det som betyr noe for vår beredskap, er først og fremst at vi da har 500 befalingsmenn av hæren i Tyskland. Slik som ordningen nå er tenkt, vil vi ha ca. 800 befalingsmenn med vanlig tjenesteplikt *hjemme*, og av dem vil 500 være beskjeftiget til enhver tid med å utdanne den neste kontingent, mens de 300 andre vil være beskjeftiget med annet militært opplæringsarbeid. Hærens Overkommando regner med at vi har en mobiliseringsberedskap i øyeblikket når vi trekker fra de offiserer som vil bli beskjeftiget i Tyskland på 1 à 2 bataljoner pr. regiment, det vil si at de tilgjengelige offiserer dekker noenlunde de tilgjengelige mannskaper.

En deltagelse i okkupasjonen vil koste. Jeg vil dog gjerne si at den deltagelsen som vi nå planlegger, ikke forutsetter noen ekstra innkalling av mannskaper ut over det som vi ville ha innkalt og utdannet her hjemme på vanlig vis, og det skulle bety at vår deltagelse i okkupasjonen av Tyskland ikke skulle bli i og for seg en øket belastning på arbeidskraftsbudsjettet. Det som skjer, blir i virkeligheten at en stor del av hærens utdanning kommer til å foregå

gjennom vår deltagelse i Tyskland. Når det gjelder materiellet til en kontingent, vil vi under eventuelle forhandlinger søke å få det på lån, ut fra det synspunkt at vi deltar i den britiske sone, og at briterne bør gjøre samlet opp med tyskerne. Men om vi skaffer dette materiellet ved egen forsorg, så vil det skje innenfor det anskaffelsesbudsjett for hæren som er lagt frem for Stortinget. Når det gjelder driften der nede, utgiftene til mat, klær, drivstoff, alt bortsett fra lønninger, vil vi også i eventuelle forhandlinger gjøre gjeldende at det bør gå på en britisk konto, og fra den overføres til tyskerne. Hvis det ikke går, så vil det falle på hærens øvelsesbudsjett, men det vil da være riktig å se i øynene at vi da vil få en merutgift.

Det har vært nevnt i proposisjonen at en deltagelse fra et militær-teknisk synspunkt kan by på visse fordeler og visse klare ulemper. Det gjelder for det første at landet i Tyskland ikke svarer til norsk lende og derfor ikke vil ha den samme verdi som øvelseslende. På den annen side vil det være muligheter for øvelser i noen større enheter og forband enn det rimeligvis ville ha vært anledning til her hjemme.

Jeg ville gjerne gi disse utfyllende opplysninger til proposisjonen, og jeg kan bare avslutte med å forsikre at det under forhandlingene med briterne om spørsmålet vil bli tatt alle de hensyn til de norske synspunkter og de vitale norske interesser som det er mulig å få gjennom.

Jeg kan kanskje til slutt antyde at det teknisk muligens ville være riktig å sette «ca.» 4000 i stedet for «inntil» 4000. Det skal ikke innebære noen realitetsendring, men vi kunne komme i den situasjon at en naturlig oppsetting f.eks. ville bestå av 4.030 mann.

Presidenten: Jeg skal forhøre med komiteens formann om komiteen har noe imot at ordet «inntil» ombyttes med ordet «ca.»?

Sven Nielsen: Kan vi ikke sette begge ord, «inntil ca.»?

Presidenten: Jeg går da ut fra at den forandring er foretatt i innstillingen.

Moseid: Det er et annet spørsmål som det etter min mening er av ganske stor interesse å få klarlagt. Jeg ser ikke at det er berørt, og jeg vet ikke om det betyr at det er truffet endelig avgjørelse. Det er spørsmålet om hvorledes rekrutteringen skal foregå. Skal den foregå ved beordring uten videre, eller vil man forsøke frivillig rekruttering? Er det overveiet? Er det tatt standpunkt der? For mitt vedkommende synes jeg det er alvorlige betenkeligheter ved tvungen utskrivning til tjeneste utenfor landet, bortsett fra de konstitusjonelle betenkeligheter, som ikke synes å veie noe nå. Jeg tror det er grunn til å overveie om det ikke ville være mulig å velge den utvei, som sikkert ville ha vært

selvsagt etter Stortingets og folkets innstilling før krigen, å undersøke om det lar seg gjøre å løse dette spørsmål ved frivillig rekruttering. Personlig kan jeg ikke uttale noe bestemt om muligheten av det, da jeg ikke har oversikt over det. Men jeg tror man må være oppmerksom på at hvis det ikke lar seg gjøre ad den vei, kan nok dette komme til å bety en drawback for gjenreisningen av forsvaret her i landet, og det skulle det nødige bli. Vi skulle nå ha lært at vi kan ikke gagne verdensfreden, vi kan ikke fremme de internasjonale interesser, ved å svekke eller ødelegge vårt forsvar.

Natvig Pedersen: Jeg har ikke meget å legge til det som militærkomiteens formann har sagt om den forsterkede militærkomites stilling til denne sak. Jeg er i alt vesentlig enig med komiteens formann. Jeg ser som han flere skyggesider enn lyssider ved denne sak. Jeg skal ikke gjenta disse skyggesider her. Jeg vil bare nevne at jeg også har tenkt alvorlig over det som herr Moseid her nevnte, nemlig den kritikk eller rettere den anklage som kanskje de norske guttene kan reise mot Stortinget for den tunge plikt som vi her pålegger dem. Det er et alvorlig spørsmål, og det kan vel ikke være tvil om at hvis det er mulig, så må det være det beste å løse det spørsmål på frivillighetens basis. Men det er vel ingen som i dag kan svare på om det lar seg gjøre, og vi er vel nødt til å si at tar vi først på oss denne forpliktelse, så blir vi nødt til å oppfylle den. Men vi får jo håpe i all fall at de rekruttene som blir pålagt denne plikt, også vil forstå at de faktisk gjør sitt land en større tjeneste enn ved den vanlige verneplikt her hjemme, nettop ved det at de gjør det mulig for landet her å oppfylle en internasjonal forpliktelse.

Så er det et punkt som gjelder vilkårene for denne avtalen. Det er spørsmål om tidsbegrensningen av avtalen. Om det er det heller ikke sagt noe bestemt. Men etter mitt skjønn må det være Regjeringens og forhandlernes oppgave å få fastslått at enten har en slik avtale en bestemt tidsfrist, en bestemt tidsbegrensning, slik at den må fornyes av begge parter hvis den skal fortsette å gjelde utover denne tidsfrist, eller også må Norges Storting ha den fulle rett til å oppsi denne avtale med en bestemt oppsigelsesfrist. Jeg tror det er et punkt som nødvendigvis må komme med i vilkårene for den avtale som her skal treffes.

Terje Wold: Jeg finner at det kan være grunn til i forbindelse med denne saks behandling å understreke det som er nevnt i proposisjonen om formålet med at vi nå går til å sende en kontingent av våre militære styrker til Tyskland. Det er i proposisjonen om formålet anført at det er å skape forutsetningen for en effektiv utryddelse av den tyske nazisme og militarisme og for en omskolering av det tyske folk. Dette er et av krigsmålene. Og, som vi alle husker, ble det under krigen igjen og igjen understreket at denne gang skulle vi ikke gjøre feilen fra den forrige krig om

igjen, denne gang skulle Tyskland besettes, en okkupasjon gjennomføres. Og ennå i dag vet vi jo at noen fred med Tyskland er ikke kommet i stand. Tilstanden i dag er en våpenstillstand, og helt inntil freden er sluttet, står vi i denne krig sammen med våre allierte, hvis innsats sammen med vår egen innsats vi skylder at vi i dag er et fritt folk. Jeg finner at det er grunn til å understreke dette i forbindelse med denne saks behandling. Det er en plikt vi her har til å ta byrdene i denne krig sammen med våre allierte.

Der er i den proposisjon som er framlagt, tatt alle de forbehold som vi har rett til å ta i denne sak, både når det gjelder vår evne og når det gjelder vårt forsvar og de militære oppgaver som vi har innenfor vårt eget land. Men mange av de motargumenter som selvsagt er til stede og som kan gjøres gjeldende; de gjelder ikke bare oss. Vi kan si at det ofte kanskje er vanskelig for en okkupasjonsstyrke i et fremmed land. Det er fare både for moralsk utglidning og for annen utglidning når våre soldater kommer til Tyskland. Men dette gjelder ikke bare våre soldater. Det samme kan med like stor rett sies om britisk ungdom, amerikansk ungdom, fransk ungdom, som i denne tid er med på å utføre den plikt som okkupasjonen er, den gjennomførelse av krigsmålene som må til dersom vi skal nå fram til den fred som vi har kjempet for.

Hr. Moseid sa - og det var det som egentlig fikk meg til å forlange ordet - at han var redd for at vår ungdom kunne bebreide oss at vi la på den denne byrden. Jeg vil si at jeg kan ikke annet enn se saken helt omvendt. Det ville være en feil, det ville være noe som vår ungdom måtte bebreide oss, hvis vi ikke var med på helt ut å ta de plikter og de byrder som vi har som en av de allierte nasjoner i denne krig. Vi må ikke glemme at man får ikke sin frihet gratis, vi får ikke vår frihet og vi opprettholder ikke vår selvstendighet ved det vi kaller for splendid isolation. Det som vårt folk krever etter denne krig, vet vi er to ting: For det første fred, men også sikkerhet. Men sikkerheten får vi ikke gratis. Vi må være forberedt på og klar til å ta de offer som kreves. Vi må sammen med de Forente Nasjoner og sammen med våre allierte ta de forholdsregler som er nødvendige for at vi kan oppnå det høyeste maksimum av sikkerhet som i dag er mulig.

Svinsås: Noregs deltaging i okkupasjonen av den britiske sonen i Tyskland vil, som rimeleg er, verta sett på med uvilje av mange ute blant folket. Det er ei ålvorleg og tvilsam sak. Militærnemnda har og vori merksam på dei mange ulemper sending av norske styrkar til Tyskland vil føra med seg. Forutan den direkte kostnaden som vil bli heller stor, vil det føra med seg ein sterk reduksjon av arbeidskrafta for oppbygginga her heime, nedsetjing av forsvarsberedskapen vår o.s.b. Vidare er det opplagt at det vil fylgja mange vanskar

elles med å halda ein okkupasjonsstyrke i eit framandt land. Det har vi sett nok av døme på her i landet frå krigsåra.

Å vera med i okkupasjonen av Tyskland er alt anna enn noko ynskjemål frå norsk side. Men det er ei internasjonal plikt som vi ikkje godt kan koma utanom etter dei tingingane som har vori førde. Det ville verka uheldig om vi no skulle freista å draga oss attende frå dei plikter i freden si teneste som det er gjevi tilsagn om at vi skulle taka på oss. Tingingar om dette tok til i 1943, og den 2/9 1944 oversende det norske riksstyret framlegg til den rådgjevande kommisjon for Europa. Frå fyrst av var det visseleg rekna med ikkje så lite større styrker, eg har høyrte nemnt opp til 12.000 mann. Kan vi få nedsett dette til 4000 mann maksimum, må vi nok vera nøgde. Det kan kanskje vera grunn til å nemna at Danmark skal senda 10.000 mann. I januar 1945 vart saka på ny teken opp av det britiske riksstyret. Det norske svaret vart av utanriksminister Lie levert utanriksminister Eden den 7 mars 1945. Den 23 mars 1945 presiserte den britiske ambassadør til hr. Lie at det britiske riksstyret rekna med deltaking av norske styrkar i okkupasjonen av Tyskland snarast mogleg etter at Tyskland hadde overgjevi seg. Dette er teki opp att gong på gong også no i det aller siste.

Når ein så kjenner handsaminga av saka i det hemmelege stortingsmøtet den 21 juni 1945, tilrådinga frå utanriks- og konstitusjonsnemnda av 30 juni s.å. og endeleg handsaminga i Stortinget den 3 juli 1945, må det vera klart for alle at det ikkje ville vera forsvarleg å draga seg attende frå desse plikter no. Vi må gå på dette. Spørsmålet om friviljug rekruttering bør tenkjast over. Men det må vera ein føresetnad at opphaldet i Tyskland vert lagt slik til rette at det kan gå inn som ein led i militæropplæringa. Vidare må det vera ein føresetnad at det vert haldi god orden og disiplin i styrkane, og at det vert drivt eit godt leida velferdsarbeid, slik at dei ulemper som må fylgja med, vert minst moglege.

Presidenten: Komiteens innstilling lyder nå etter den foretatte endring:

Stortinget samtykker i at Norge opptar forhandlinger og slutter avtale med Storbritannia om deltagelse med norske væpnede styrker på inntil ca. 4000 mann i okkupasjonen av Tyskland etter de i proposisjonen utformede retningslinjer.

V o t e r i n g :

Komiteens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Presidenten: Stortinget går så tilbake til

sak nr. 1.

Redegjørelse fra utenriksministeren.

Utenriksminister Lange: Jeg vil gjerne først få lov å si noen få ord om den alminnelige internasjonale situasjon og deretter gå over til å gjøre rede for enkelte saker som Utenriksdepartementet har arbeidet med, og hvor vi gjerne vil vite om vi har tilslutning fra Stortinget i de standpunkter vi er kommet fram til.

Den alminnelige internasjonale situasjon er for tiden preget av sterk spenning og usikkerhet. Selv om det ikke kan sies at den er kritisk, må den karakteriseres som i høy grad labil. De tre ledende stormakter ønsker uten tvil alle sammen å gjøre de Forente Nasjoner til en realitet. Men ingen av dem er villig til å gå med på begrensninger i sine suverene rettigheter eller innrømmelser som de mener berører deres vitale strategiske interesser.

Etter de foreliggende rapporter er stillingen i *De Forente Stater* den at enkelte militære kretser er tilhengere av å nytte de to års forsprang som de regner med å ha med omsyn til atombomben, til en pågående maktpolitikk. Deres resonnement er at historien aldri vil tilgi Statene om de ikke nytter den enestående sjansen de nå har, til å sikre verden for den amerikanske form for demokrati. Det er imidlertid på det rene at Regjeringen ikke deler denne innstilling. Både president Truman og utenriksminister Byrnes har utvetydig og forpliktende sagt fra at *De Forente Stater* bygger sin utenrikspolitikk på de Forente Nasjoner, og at Statenes militære makt vil bli satt inn for å hevde charterets prinsipper. Den amerikanske kongress står under sterkt press av en folkestemning hvor sterke isolasjonistiske strømninger gjør seg gjeldende. De amerikanske okkupasjonsstyrker rundt omkring i verden krever å få komme hjem. Det ville kreves en Roosevelt's psykologiske innsikt og overtalelseskunst å få snudd det amerikanske folks stemning i den retning som visse militære kretser ønsker.

Stillingen i *Sovjet-Samveldet* er det vanskeligere å få et helt klart inntrykk av. Under de første stadiene av Iran-spørsmålets behandling i Sikkerhetsrådet rådde det, etter de meldinger vi har fått, en ytterst nervøs stemning i Moskva. Den menige mann begynte - så nødige han enn ville - å innstille seg på at krig var uunngåelig. Meldinger i de seneste ukene gir entydig uttrykk for en betydelig avspenning. Der er intet som tyder på at Sovjets politiske ledelse har krigerske hensikter, men en må regne med at et hovedtrekk i *Sovjet-Samveldets* politikk er å overvinne alle ettervirkninger av det regjeringen regner som landets svakhetsperiode i 1920-årene. Det later til å være på det rene at *Sovjet-Samveldet* for ca. 1 ½ måned siden rettet krav til Tyrkia om avståelse av tre provinser ved den tyrkisk-russiske grensen i Kaukasus. Det er en utbredt oppfatning at

dette kravet er fremsatt for å ha prutningsmann når Sovjets krav om kontroll over Dardanellerne blir skjøvet i forgrunnen for alvor. For vel fire uker siden forelå det meldinger om troppekonsentrasjoner langs grensen mot Bulgaria og rykter om at det ville bli stilt krav om fri gjennommarsj gjennom Bulgaria. Selv om en kan regne med at meget i disse meldingene og ryktene er ledd i en pågående nervekrig, er det tryggest å se den ting i øynene, at det kan oppstå meget spente situasjoner i forbindelse med Sovjet-Samveldets ønskemål om fri utfart til Middelhavet.

Storbritannias politikk er preget av alvorlige bestrebelsler på å bygge om imperiet til et samvelde av medberettigede stater, også hvor det gjelder India og andre områder med farget befolkning. Det siste utslag av denne politikken er den britiske regjerings erklæring i Underhuset om at de britiske tropper vil rømme Egypt. Men denne omlegging til et samvelde betyr ikke at Storbritannia vil fire på hva det mener er vitale strategiske interesser, spesielt hvor det gjelder forsvaret av veien til India. Det gjorde statsminister Attlee ganske klart da han forklarte innholdet av denne gesten overfor Egypt.

Vi for vår del i Norge merker stadig den dype gjensidige mistilliten som rår mellom stormaktene - spesielt i den senere tid mellom Storbritannia og Sovjet-Samveldet. Selv en så uskyldig ting som at general Thorne averterte i norske aviser etter et sommersted ved Oslofjorden, førte til forespørsler fra Sovjet-ambassaden om hva det skulle bety. Britene på sin side er tydelig nervøse for at Norge skal gli over i en ensidig pro-russisk politikk. I de siste månedene har det fra britisk hold vært vist tydelig utålmodighet fordi behandlingen av proposisjonene om våpenkjøp og om norsk deltaking i okkupasjonen av Tyskland har tatt så vidt lang tid. Britene merker sterkt byrdene ved okkupasjonen, både hvor det gjelder folk og forsyninger. De er nervøse for at om et av de land de håper på hjelp fra trekker seg unna fra å ta sin del av byrdene, kan det virke tilbake på de andre små stater og deres vilje til å hjelpe til.

I denne spente situasjon blir det en vesentlig oppgave for Norge, så raskt som det under de rådende forhold lar seg gjøre, å bygge opp i hvert fall et minimum av militær beredskap. Fra stormaktenes side er det sikkert et felles ønske at vårt land ikke skal ligge åpent militært sett som en fristelse for en eller annen makt i en tilspisset situasjon. Det som hittil mellom annet har sinket arbeidet for å bygge opp vårt eget militærstell, er at vi ikke er blitt kvitt de tyske krigsfanger som hører hjemme i sovjetrussisk område i Tyskland. For kort tid siden har vi imidlertid fått beskjed om at de russiske myndigheter er villige til å ta imot krigsfangene, og det forhandles for tiden om hjemtransporten. Håpet om å få stilt til rådighet tysk tonnasje i stor utstrekning - slik som vi fikk det i fjor - er glippet, og vi undersøker nå mulighetene for å skaffe tonnasje selv, og eventuelt for transitt over svenske jernbaner.

Vi håper at vi i løpet av sommermånedene skal være kvitt de siste tyskere.

Selv om det, så vidt labil som den internasjonale situasjon er, utvilsomt kan reises de innvendinger som er gjort gjeldende i debatten her, mot en norsk deltagelse i okkupasjonen av Tyskland, er det også riktig, som det likeledes har vært sagt under debatten, at vi ikke uten at tilliten til vårt land blir sterkt undergravet hos alle makter, nå kan gå tilbake på den politikk som vi hittil har fulgt i spørsmålet. Når det har vært hevdet, nå sist under de norske interparlamentarikerens besøk i København, at den danske regjering ikke har vært utsatt for noe tilsvarende britisk press i dette spørsmål som vi har her i Norge, er forklaringen ganske sikkert den enkle at danskene er kommet meget lenger enn vi i sine forberedelser til å ta del i okkupasjonen. De har alt innkalt mannskapene, og er i gang med å gi dem den nødvendige forberedende opplæring, noe som vi i heldigste fall først kan regne med å nå fram til i løpet av høstmånedene.

Jeg skal så gå over til å gjøre rede for en del saker som vi arbeider med i Utenriksdepartementet, og hvor vi i Regjeringen gjerne vil orientere Stortinget, og også rådføre oss med Stortinget om de skritt som videre bør tas.

Den første sak som jeg da gjerne vil si noen ord om er *Svalbard-saken*. Siden utenriksminister Trygve Lie sist redegjorde for denne sak i møte i utenrikskomiteen den 29 oktober 1945, er det ikke skjedd annet nytt enn at ambassadør Andvord i slutten av februar rapporterte at utenrikskommissar Molotov ved en anledning hadde nevnt, at det nå snart var på tide å få en løsning på «vår sak». Og «vår sak» betyr alltid en bestemt ting. Ambassadøren ba da om instruksjoner for det tilfelle at saken skulle bli tatt opp for alvor. Vi antydet da fra Utenriksdepartementets side at det kanskje nå kunne sies at hele saken var kommet i en ny stilling, fordi både Norge og Sovjet-Samveldet er blitt medlemmer av de Forente Nasjoner. Til det svarte ambassadøren, at det gjelder ikke hele saken, for den har to stadier. Det første er Sovjet-Samveldets ønske om å få omgjort Svalbard-traktaten, og det er ikke kommet i noen ny stilling fordi om begge stater er blitt medlemmer av de Forente Nasjoner, og det vil ikke nytte å anføre det. Det annet stadium er spørsmålet om utnyttelse av øygruppen til militære formål, og her kunne det være mulig å antyde at saken må sees i lys av artikkel 43 i de Forente Nasjoners charter. Men ambassadøren mente at det fra Sovjet-Samveldets side, hvis saken ble tatt opp, ville bli hevdet at det hele er et norsk-sovjetrussisk anliggende, og at vi under alle omstendigheter må bli enige oss imellom før saken forelegges for signatarmaktene til Svalbard-traktaten eller for de Forente Nasjoner. Siden den telegramvekslingen, som fant sted i de første marsdager, har vi ikke hørt et ord om hele saken.

Men det kan nevnes at det i mars måned ble holdt en konferanse i Moskva om deling av minesveipingssonene i

Ishavet, og da ble det fra Sovjet-Samveldets side satt fram et forslag som konferansen aksepterte, og hvoretter sonene i Barentshavet ble delt mellom Norge og Sovjet-Samveldet etter skillelinjer som går 10 nautiske mil øst av Vardø og utenom hele Svalbardøygruppa, således at den blir liggende i den norske sonen, bortsett fra en liten øy lengst i nordøst. Nå kan en tillegge et slikt kart den vekt en vil. Ambassadør Andvord var tilbøyelig til å legge en viss vekt på det som bekreftelse på at det fra sovjetrussisk side ikke ville bli reist spørsmål om suvereniteten over Svalbardøygruppa.

I denne sammenheng kan det også nevnes at Moskva-tidsskriftet «Den Røde Flåte» den 3 mars i år hadde en artikkel om amerikanske baser i Ishavet. Den har også vært omtalt i den norske presse. Ambassadør Andvord kommenterte denne artikkel slik:

«Hver gang spørsmålet om baser på Island kommer opp i Sovjetpressen, går tanken uvilkarlig til Svalbard og Bjørnøya, og man spør seg selv i hvilken grad State Department er oppmerksom på sammenhengen i disse to spørsmål, og hvilken vekt Statene i det hele tatt tillegger Sovjets aspirasjoner og Svalbard-arkipelet.»

Ambassadør Morgenstjerne ble øyeblikkelig informert, fordi vi hadde grunn til å tro at det var to forskjellige retninger, hvor det gjaldt dette spørsmålet i amerikansk politikk, en rent militærpolitisk som ønsker baser, og en rent utenrikspolitisk som nærer betenkeligheter. Da ambassadør Morgenstjerne nylig var hjemme, mente han at også den rent militærpolitiske retning har en viss støtte innenfor State Department, og det som siden er skjedd med den amerikanske erklæring av 29 april om baser på Island, synes å tyde på at vi ikke kan regne med noen amerikansk tilbaketrekning fra Island, i hvert fall så lenge amerikanske tropper deltar i okkupasjonen av Tyskland. Det føres fra amerikansk side fram som en vesentlig begrunnelse for at de må ha noe på Island.

Men det er viktig å gjøre oppmerksom på, at mens de amerikanske styrker da de var på det høyeste, var på 45 000 mann, er de nå under 1 000 mann, og det finnes ikke kamptropper der, det er bare teknisk flyplasspersonale som er der.

For vårt vedkommende har vi i denne situasjonen all grunn til å være glad for at de amerikanske styrkene har rømmet Jan Mayen og mot en meget beskjeden godtgjørelse overlatt oss radiostasjonen der med fullt utstyr - slik at det hele ble overtatt av en norsk garnison den 20 februar d.å.

I sammenheng med hele denne saken vil jeg gjerne komme inn på *utbyggingen av Norges ishavsadministrasjon*. Ishavsområdet har jo med den utvikling som flyteknikken har tatt under den siste krigen, fått vesentlig strategisk betydning, - og det er en første klasses norsk statsinteresse at vi hevder oss i ishavsområdet så godt som vi på noen måte makter det på alle felter. Da er det nødvendig å skape en

solid vitenskapelig bakgrunn for alt norsk praktisk virke i Arktis. Derfor er det fra utenrikspolitisk synspunkt av vesentlig betydning at vi får bygd ut Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser til en virkelig effektiv sentralinstitusjon som kan lede all norsk forskning der oppe.

Denne saken har vært tatt opp, og den 13 februar i år ble det holdt et møte i Utenriksdepartementet med representanter fra Handelsdepartementet og N.S.I.U., og hvor dessuten sysselmann Balstad og professor Birger Bergersen var med. Møtet var sammenkalt for å drøfte et forslag fra handelsministeren, statsråd Evensen, om at sysselmann Balstad skulle utarbeide en redegjørelse for Norges interesser på Svalbard, og om hva som eventuelt burde gjøres for å styrke Norges stilling i Arktis.

Resultatet av diskusjonen på møtet ble at det skulle utarbeides en fremstilling av hele problemkomplekset omkring Norges arktiske interesser, og det er da gjort av dr. Orvin, sjefen for Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser.

I denne utredningen påpeker dr. Orvin at Norge står i en særstilling blant de land som driver vitenskapelig forskning og næringsvirksomhet i polarstrøkene, dels på grunn av Norges historiske tilknytning til disse områder, og dels på grunn av norsk koloniseringsarbeid og norske forskningsferder i disse strøk. I den senere tid har vi imidlertid fått sterk konkurranse fra en rekke andre nasjoner, og en kan risikere å bli utkonkurrert av de store nasjonene som både har bedre råd og større makt til å gjennomføre sine planer. Derfor gjelder det nå mer enn noengang før å hevde de rettigheter Norge alt har, og utnytte dem på beste måte, og samtidig hevde seg på det vitenskapelige felt. På grunn av de forbedrede kommunikasjoner er disse områder nå blitt så å si innlemmet i det daglige arbeidsfelt, og det gjelder ikke lenger bare å utnytte de naturlige herligheter som finnes, men også å bevare dem. Derfor er det helt nødvendig at vitenskapelig utforskning og praktisk utnytting kan gå hånd i hånd.

I Nordpolarområdet strekker den norske interessenes fære seg fra traktene i den østlige del av Barentshavet og Kvitsjøen over Svalbard, Jan Mayen og Øst-Grønland til fiskebankene ved Newfoundland og Labrador. Våre økonomiske interesser gjelder fiskeriene, selfangst, delvis også hvalfangst, pelsdyrfangst og bergverksdriften på Svalbard. I 1937 utgjorde fisket i de arktiske og subarktiske havområder omkring 30 pst. av Europas totale fiskefangst. Verdien av Norges selfangst var i 1935 til 1939 ca. 2 mill. kr årlig; mens den i perioden 1925 til 1929 gjennomsnittlig gikk opp i ca. 300 000 dyr pr. år, var den i 1939 gått ned til ca. 130 000 dyr. Det understreker nettopp dette at det gjelder ikke bare å utnytte, men også å bevare.

Siden 1928 er Norges administrasjonsinstitutt for de polare interesser: Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, som driver kartlegging, sjømålinger, oceanografiske og geologiske undersøkelser, foruten annet vitenskapelig arbeid. Dessuten driver institusjonen en rekke praktiske arbeider

(oppføring av sjømerker, bygging av fyr, drift av radiostasjoner, utsending av assistanse til ekspedisjoner og diverse rådgivende virksomhet).

Det er på forhånd klart - jeg siterer fremdeles dr. Orvin - at et lite land som Norge ikke kan makte å yte like stort arbeid som de stormakter som har polarinteresser. Men med den tradisjon og de interesser Norge har i forhold til landets størrelse, er vi fremdeles i en særstilling, og skal vi fremtidig kunne hevde oss som polarnasjon, er det nødvendig å styrke ishavsadministrasjonen.

Det venter en lang rekke både vitenskapelige og praktiske arbeidsoppgaver. - Særlig for Svalbards vedkommende bør vi søke å få løst isbryterspørsmålet og få utbygd radiostasjonene, fyrbelysning og meteorologiske stasjoner. På Jan Mayen venter viktige arbeider. Norges interesser på Grønland må også vies all mulig oppmerksomhet. Dessuten er oceanografiske undersøkelser i Nord-Atlanteren av stor betydning for kommunikasjonene og for fisket.

Til slutt peker dr. Orvin på hvordan de andre nasjoner som har interesser i polarområdet, nå bygger ut sin forskning og sine administrasjonsorganer på dette felt i vesentlig omfang. Sovjet-Samveldets arktiske institutt er uten sammenligning verdens største. Det har gjennom 15 år drevet en stadig økende forskning på alle vitenskapelige områder, og det teller for tiden ca. 100 vitenskapsmenn. Siden krigen har De Forente Stater og Canada i fellesskap startet et stort arktisk institutt i Montreal. Storbritannia har planer om å opprette et større arktisk institutt i Cambridge.

Skal vi da kunne hevde oss rent vitenskapelig, må vi først og fremst styrke vårt eget ishavsinstitutt. Selv om saken ikke sorterer administrativt under Utenriksdepartementet, men under Handelsdepartementet, har jeg tatt den fram, fordi det fra utenrikspolitisk synspunkt er så viktig å få utbygd Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser.

Men det er ikke nok å utbygge denne institusjonen. Det er nå foruten Handelsdepartementet - som Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser og selve Svalbardadministrasjonen sorterer under - ved siden av Utenriksdepartementet en rekke andre departementer som arbeider med norske arktiske interesser. Under Kirkedepartementet sorterer alle meteorologiske spørsmål. Alt som har med den sivile luftfart å gjøre, sorterer nå under Samferdselsdepartementet. Dessuten har hele nordpolarområdet forsvarspolitisk betydning, slik at Forsvarsdepartementet kommer inn. Det har ved et par tilfelle i det siste vist seg at det er i høyeste grad nødvendig å nå fram til et koordinerende organ for alle disse forskjellige instanser. Det tar vi nå opp i Regjeringen.

Gjennomgåingen av disse spørsmål i forbindelse med Svalbard- og ishavsundersøkelsene fører oss naturlig over til en annen sak som departementet har forberedt, spørsmålet om vi nå bør gå til oppsiing av Øst-Grønlands-avtalen - og

spørsmålet om hvordan vi best skal sikre norske næringsinteresser på Vest-Grønland. Som det vil være kjent, senest fra utenriksminister Trygve Lie's utgreiing i hemmelig Stortingsmøte 29 januar i år, ble fristen for å si opp Øst-Grønlands-avtalen - ved protokoll av 18 juli 1945 mellom den norske og den danske regjering - forlenget slik at den løper ut den 9 juli i år. Med fullmakt fra Stortinget har Utenriksdepartementet innhentet uttalelser fra alle interesserte instanser, og på grunnlag av dem tatt standpunkt til spørsmålet om vi nå bør si Øst-Grønlands-traktaten opp fra norsk side.

Jeg vil gjerne med engang si at utgangspunktet for alle overveielser har vært at vi nå fra norsk side overfor Danmark ikke må reise noen strid om suverenitetsspørsmålet. Det må vi se på som avgjort med Haag-dommen i 1933. Det hindrer ikke at hvis Danmark under fremtidige forhandlinger med De Forente Stater skulle overdra sin suverenitet til dem, må vi under henvisning til vår historiske tilknytning til Grønland og våre store interesser der, sterkt hevde at vi står i en særstilling sammenlignet med andre nasjoner. Men så lenge dansk suverenitet på Grønland er helt klar, er det regjeringens standpunkt at vi ikke vil reise strid om dette spørsmålet, ikke minst etter det skjebnefellesskap vi har hatt med Danmark i krigsårene.

Det kan kanskje ha interesse å nevne ganske kort Kauffmann-avtalen av 1941 og de rettigheter som den gir De Forente Stater på Grønland - da det jo stadig går rykter, som vi like regelmessig får kategorisk dementert fra dansk side, om at det er planer oppe om at Danmark skulle selge Grønland til De Forente Stater. Den såkalte Kaufmann-avtalen som ble sluttet av minister Kaufmann på vegne av det frie Danmark med De Forente Stater i 1941, heter: «Avtalen om Grønlands forsvar.» Den tar sitt utgangspunkt i faren for at Grønland kan forvandles til et utgangspunkt for angrep mot det amerikanske kontinent. Derfor, heter det i avtalen, påtar De Amerikanske Forente Staters regjering seg ansvaret for å yte Grønland bistand til å opprettholde dets nåværende status. Avtalen gir De Forente Stater rett til å ha flyplasser, radiostasjoner og meteorologiske installasjoner av betydning for krigføringen. De Forente Stater har også rett til å forbedre og utdype havnene og ankerplasser, bygge fyr og veier, befestninger, verksteder m.v.

Etter art. 10 i avtalen skal den være i kraft

«inntil der er enighet om at de nåværende farer for det amerikanske kontinents fred og sikkerhet er opphørt».

Til den tid skal endring av overenskomsten eller opphør av den bli gjenstand for forhandlinger mellom de to regjeringer, og den kan deretter oppsies av hver av partene med 12 måneders varsel. Avtalen ble i 1945 ratifisert av den danske Riksdag.

Under den krigssituasjon som forelå i 1941, da avtalen ble inngått, fant en fra norsk side ikke dengang at en burde formulere noe bestemt krav overfor De Forente Stater i

anledning av avtalen, så meget mer som det å holde seg passiv ikke innebar avkall på noen norske rettigheter på Grønland. Vi fikk imidlertid på gjentatte underhåndshenvisninger til Norges særskilte interesser på Grønland, underhåndsforsikring fra State Department om at De Forente Stater fortsatt fullt ut anerkjente den norske stats rettigheter på Øst-Grønland.

Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser har meddelt at atskillig norsk eiendom på Øst-Grønland (hytter, redskap, inventar, instrumenter m.v.) må antas å være ødelagt som følge av krigen, og har overfor Utenriksdepartementet tatt opp spørsmålet om muligheten for å oppnå erstatning til eierne. Utenriksdepartementet har foreløpig svart ved å vise til de før nevnte forsikringer, og har uttalt at det prinsipielt ikke er noe i veien for at den norske regjering på diplomatisk vei kan ta opp med De Forente Stater et hvilket som helst erstatningskrav som måtte være folkerettslig begrunnet, men at Utenriksdepartementet - før det blir tatt standpunkt til i hvilken utstrekning den norske regjering eventuelt skal fremme de erstatningskrav det her gjelder - bør bli tilstillet en samlet og spesifisert oppgave over kravene samt en framstilling av selve kravgrunnlaget og det bevismateriale kravene støttes på. Det har vi enda ikke fått, så der hviler den sak foreløpig.

Gjennom Legasjonen i København innhentet Utenriksdepartementet i november 1945 opplysninger om de værvarslingsstasjoner som da fantes på Grønland, opprettet av amerikanerne. Det er ialt noen og tyve, inklusive en midt inne på innlandsisen, og de ligger rundt hele kysten på omkring 76 gr. nord på østkysten til omtrent like langt nord på vestkysten. Etter krigen har amerikanerne for det meste rømmet disse værvarslingsstasjonene, men holder fremdeles på flyplassene der oppe, hvorav det er 3 stykker av virkelig betydning. De har sagt fra at de gjerne vil at danskene skal drive disse værvarslingsstasjonene. Den danske riksdag har bevilget ½ mill. kr. til driften av dem. Det blir ikke tale om fra dansk side å opprettholde alle de noen og tyve stasjonene - det blir for dyrt - men det er spørsmål om å overta de viktigste, det har vært nevnte forskjellige tall, det laveste har vært 5, det høyeste har vært 13, som danskene skulle se å holde i drift.

I denne forbindelse kan det reises spørsmål om det ikke vil være grunnlag for et norsk-dansk samarbeid om værvarslingstjenesten på Grønland. Ellers har det som sagt gått en hel del rykter om at Danmark tenker på å selge Grønland til De Forente Stater. De er hver gang blitt kategorisk dementert fra ansvarlig dansk hold. Det vi har å holde oss til, er at Danmark ved en fornyet avtale med De Forente Stater akter å beholde Grønland som dansk område. Det er en helt klar oppfatning hos alle som kjenner amerikansk politikk, at om det kan være en viss tvil om hvordan Amerika til syvende og sist vil stille seg hvor det gjelder baser på Island, er det ingen tvil om at de vil komme til å holde på baser på Grønland. Dertil anser de Grønland

altfor viktig for forsvaret av den nordlige del av det amerikanske kontinent.

Under forutsetning av at vi overfor Danmark ikke skal reise suverenitetsspørsmålet, er vi i Utenriksdepartementet - etter å ha sett på uttalelsene fra alle interesserte instanser - kommet til at det for tiden ikke er noen norsk interesse å si opp Grønlands-avtalen. Regjeringen har sluttet seg til dette standpunktet.

Jeg vil gjerne få lov å begrunne dette litt nærmere, fordi det fra visse hold har vært hevdet et motsatt standpunkt, nemlig at vi nå burde si opp avtalen i håp om å få visse av bestemmelsene forbedret. Jeg vil da gjerne få lov å gi en kort oversikt over den virksomhet nordmennene driver på Øst-Grønland. Vest-Grønland-spørsmålet tar jeg siden som et spørsmål for seg. Det har jo ingen sammenheng med avtalen.

På Øst-Grønland drives det dels ren vitenskapelig virksomhet og telegraferende værvarslingsstasjoner - Myggbukta og Torgilsbu, - en kort tid ble det også drevet en tredje, *Micadobu*, lenger nord - dels fangstvirksomhet av forskjellig art. Værvarslingsvirksomheten og det vitenskapelige arbeid er beskyttet av art. 5 i avtalen, slik som den nå står. Fangstvirksomheten er helt fri for nordmenn ifølge avtalens art. 2, sammenholdt med art. 4, som dessuten gir fangstfolk rett til å ta grunn i besittelse til effektiv bruk. Den foreldelsesfrist - 5 år - som er satt i avtalen, er så rimelig som den kan bli.

Hvis fisket på sørøstkysten av Øst-Grønland skulle vise seg økonomisk drivverdig, kan det i fremtiden bli spørsmål om å anlegge norske fiskeristasjoner i land, og så lenge avtalen, som den nå er, står ved lag, er det full adgang til å bygge faste anlegg i land for norsk næringsvirksomhet.

Med hensyn til de praktiske interesser som ikke er beskyttet av Øst-Grønlands-avtalen slik den står i dag, er det fra fagmyndighetenes side bare pekt på to forhold. Det ene er at Øst-Grønlands-avtalen ikke gir nordmenn adgang til å anlegge flyplasser på Grønland. «Personer og selskaper» har rett etter art. 4 til å ta grunn i besittelse til bruk. Det kunne i 1924 da avtalen ble sluttet, selvsagt ikke være tenkt på permanente flyplasser, men avtalen kan kanskje fortolkes slik at den omfatter også dette, hvis flyplassene anlegges av helt private institusjoner. Men det er jo et helt teoretisk spørsmål. Og det er helt på det rene at anlegg, slik det nevnes under art. 4, ikke kan opprettes av den norske stat, og det er vel temmelig tvilsomt om Danmark som har suvereniteten over området, nå vil tillate opprettelse av norske flyplasser på Øst-Grønland overhodet, selv om anlegget formelt skulle bli oppført og drevet av et selskap. Derimot bør Norge - det har vært fremholdt av Forsvarsdepartementet - sikre seg rett til å benytte de flyplasser som til enhver tid måtte finnes på Øst-Grønland eller på Grønland i det hele, men det kan sannsynligvis løses best uavhengig av hele Øst-Grønlands-avtalen, i forbindelse

med en internasjonal eller nordisk luftfartskonferanse om sivil flyvning i nordpolarområdet, og det bør da løses ikke bare for Øst-Grønlands vedkommende, som omfattes av avtalen, men for Grønland under ett, fordi jo flyplassene ligger fordelt både på øst- og vestsiden og på sydspissen.

Det annet som det har vært hevdet fra norske instanser ikke skulle ha tilstrekkelig beskyttelse av avtalen slik den står i dag, er spørsmålet om utnyttelse av eventuelle mineralfunn på Øst-Grønland. Der har Handelsdepartementet i sitt brev av 22. januar 1946 sagt, at

«Det bør enn videre søkes sikret nordmenn adgang til å utnytte funn av mineraler, som fra norsk side måtte bli gjort i de områder hvor fangsten foregår.»

- I det foreløpige norske forhandlingsutkast forut for avtalen - et forhandlingsutkast av 1923 - finnes det forslag til en egen artikkel på dette punkt. Den lød slik:

«For så vidt der på Øst-Grønland senere skulle bli oppdaget drivverdige metaller eller andre mineralske naturforekomster, blir uten hensyn til oppdagerens sedvanemessige rett nærmere forskrifter angående ervervelsen og utnyttelsen av slike forekomster å utferdige i henhold til særskilt overenskomst.»

- Men det spørsmål ble overhodet ikke tatt opp under de offisielle forhandlinger. Om den rent praktiske betydning av en slik bestemmelse, kan jeg vise til en uttalelse fra Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, som sier:

«Selv den utstrakte vitenskapelige utforskning og de geologiske undersøkelser som danskene har gjort i de siste tre årtier, har ikke brakt for dagen ertser eller mineraler som er blitt gjenstand for drift. Det måtte også være særlig verdifulle ting som det ville lønne seg å utvinne der borte. Slike mineraler eller ertser kan muligens bli funnet.»

- Men om nå slike funn blir gjort, er det overveiende sannsynlig at Danmark, i kraft av sin suverenitet, vil reservere driften for seg selv. Det kan i den forbindelse minnes om at ifølge norsk bergverkslovgivning tilhører malmfunn i Norge riktignok i prinsippet den første finner, men drift kan ikke settes i gang uten etter konsesjon, og utlendinger har i Norge overhodet ikke adgang til å anmelde sitt funn og derved beskytte sin adkomst til forekomsten uten særskilt konsesjon. Og når vi selv hevder det standpunkt over områder som er under norsk suverenitet, kan vi vanskelig hevde et stikk motsatt standpunkt overfor et område som er under dansk suverenitet.

Det er bare disse to punkter som har vært nevnt av alle de sakkyndige instanser, som ikke skulle være beskyttet av Øst-Grønlands-avtalen som den er i dag. Og på bakgrunn av det er vi kommet til at det er svært lite Norge kan håpe å vinne ved å oppsi Grønlands-avtalen og ta opp forhandlinger på nytt, fritt grunnlag. Derimot kan en miste atskillig. Saken er jo den at Grønlands-avtalen ble inngått på et tidspunkt hvor suverenitetsspørsmålet enda var åpent for Øst-

Grønlands vedkommende; og fordi vi hevdet vårt suverenitetskrav enda på den tid, oppnådde vi gjennom avtalen en lang rekke særrettigheter på Øst-Grønland. Den avtalen fortsatte så å gjelde etter at suverenitetsspørsmålet var avgjort ved Haag-dommen i 1933, og sikret oss i virkeligheten en privilegert stilling i området, og da er det ingen grunn for oss til å si opp en avtale som er ensidig bebyrdende for Danmark.

Vi vet at det fra dansk side ikke er noe ønske på ansvarlig hold om å si opp avtalen. Trygve Lie hadde noen samaler med Christmas Møller om det i sin tid, og jeg snakket med Gustav Rasmussen om det da han var her til det nordiske utenriksministermøte. Han ga da uttrykk for at en fra dansk side helst så avtalen forlenget, og at en så kunne forhandle om fremtidige spørsmål, som så kunne komme inn under art. 7 i avtalen.

Det resultat vi er kommet til, er da at vi ikke skal si opp avtalen, men at vi kan regne med at atmosfæren for forhandlinger om lempninger innenfor avtalens ramme, for tiden er meget gunstig. Derfor kan det være grunn til gjennom forhåndsforhandlinger i København å bringe på det rene om forutsetningene er til stede for, etter at avtalen er forlenget, å få imøtekommet norske ønskemål. Det det kan være grunn til å ta opp, er dels klarere bestemmelser om retten til fangstterreng, hvor det har vært en del strid mellom norske og danske fangstfolk. Dernest er det spørsmål om det kan være grunn til, i forbindelse med mulighetene for et større fiske utenfor Sørøst-Grønland, å få presisert retten til faste anlegg på land for nordmenn eller norske selskaper.

Selv om alt tyder på at det ikke fra dansk regjeringshold er noe ønske om at de på sin side skal si opp avtalen, må vi regne med den mulighet at den danske regjering kan komme under press fra visse hold i Danmark, særlig kretsen omkring Grønlands styrelse, i retning av å si opp avtalen. Hensikten med et slikt skritt ville etter alt å dømme være for det første at de ønsker utvidet de områder på Øst-Grønland som utelukkende er forbeholdt eskimoene. Uttalelser av Ejnar Mikkelsen, da han var her oppe og holdt foredrag i mars i Norsk Geografisk Selskap, kan tyde på det. Et annet ønskemål er ganske sikkert utvidede fredningsbestemmelser, ikke bare for moskus, men også for sel og andre dyr som er gjenstand for jakt og fangst der borte.

For alle tilfelles skyld bør derfor det norske standpunkt til slike mulige danske ønskemål være helt klart utgreidd før oppsigelsesfristen utløper 9 juli i år. Jeg kommer siden som konklusjon på gjennomgåelsen av hva vi har å varetå av interesser på Vest-Grønland, til at vi bør nedsette et allsidig utvalg som kan se på alle Grønlands-spørsmål under ett og greie ut de norske ønskemål, så vi står rustet for alle eventualiteter.

For da å summere opp, så vil vi under forutsetning av at Stortinget er enig, fra norsk side ikke si opp Grønlands-

avtalen av 1924, men si at vårt standpunkt er at den bør fornyes, og den vil da automatisk løpe videre i 20 år til. Her kommer da som et viktig argument for det standpunkt, at dr. Orvin mener ganske bestemt å vite at de danske kretser som ønsker å trenge nordmennene ut, håper på at vi skal si opp avtalen, for at danskene dermed skal stå friere til å få fram sine ønskemål. Men gjennom forhåndsunderhandlinger bør vi nå søke å bringe på det rene om det er utsikt til å oppnå visse innrømmelser gjennom tilleggsbestemmelser under henvisning til art. 7 i avtalen, og etter alt å dømme skulle atmosfæren for slike forhandlinger, når vi bare lar suverenitetsspørsmålet ligge, være det gunstigst mulige i øyeblikket. Det tyder både Gustav Rasmussens uttalelser i forbindelse med Trygve Lie's valg til generalsekretær i de Forente Nasjoner på, og det tyder også de samtaler på som jeg hadde med ham her i Oslo.

Når det så gjelder *Vest-Grønland*, er vi kommet til det resultat at forhandlinger om de norske interesser der ikke bør tas opp offisielt før spørsmålet om oppsigelse eller forlengelse av Øst-Grønlands-avtalen er avgjort. Den saken bør være av veien først. Når det er klart, kan vi begynne å forhandle om våre interesser på Vest-Grønland. De økonomiske interesser som knytter seg til norsk virksomhet på Vest-Grønland, er meget større enn de på Øst-Grønland, fordi fisket utenfor kysten der betyr så meget mer. Fra de direkte interesserte, representert ved Ålesunds Rederiforening og Ålesunds Skipperforening, er det fremmet en rekke ønskemål. I en felles uttalelse av 6 august 1945 er disse ønskemålene formulert slik:

- «1. Prinsipalt at hele Grønland åpnes.
1. Subsidiært at forbudet mot anløp av en hvilken som helst havn under dårlig vær eller for å fylle vann blir opphevet.
2. I alle tilfelle følgende uttrykkelige rettigheter i minst 5 havner: tillatelse til anlegg av a) kjølelager, b) kull- og saltlager, c) tankanlegg, d) slipp i forbindelse med mindre reparasjonsverksted, e) radiotelefonstasjon og f) tillatelse for norske fartøyer til å bruke slike anlegg som måtte være eller bli opprettet av andre i disse havner.»

Det er vel dette tredje standpunkt som blir realiteten.

Til disse forslagene er det følgende å si: En hel åpning av Grønland ligger utvilsomt utenfor det politisk mulige. Det går de danske myndigheter aldri med på. Men på den annen side må en kunne regne med at det at Amerika nå har vært på Grønland i 5 år, faktisk har mildnet avstengningspolitikken ganske vesentlig, slik at den neppe vil bli gjenopptatt i de samme strenge former som tidligere, og en kunne kanskje forsøke å oppnå en spesiell forsikring fra dansk side på det punkt, om at de ikke ville gå tilbake til den absolutte avsperringspolitikken som tidligere er fulgt. Og i tillegg til dette ville det være gunstig om en

kunne få en særskilt erklæring om at Norge skal bli tilstått bestevilkår på Grønland med hensyn til fordeler av enhver art som måtte bli gitt noen annen fremmed stat, slik at vi ikke blir dårligere stillet enn noen annen ikke-dansk nasjon.

Det har lenge vært under forberedelse forhandlinger mellom Island og Danmark om islendingenes rettigheter på Grønland etter at unionen mellom de to land er opphevet, og om færingenes rettigheter på Island. Etter en melding som vi nylig har fått fra Reykjavik, er disse forhandlinger - som skulle vært ført på Island i disse dager - blitt skutt ut til utpå sommeren. Det er én grunn mer til at vi venter med å reise disse spørsmål til etter at spørsmålet om Østgrønlandsavtalen er avgjort. Skulle det vise seg at islendingene oppnår å få innrømmet sine krav på Vest-Grønland, vil en ha et godt argument til støtte også for norske ønskemål.

Til det andre kravet som er reist, om at det skulle bli tillatt å anløpe en hvilken som helst havn under dårlig vær for å fylle vann, er det å si at de rettigheter norske fiskere hittil har hatt til anløp av havner på Vest-Grønland for å fylle drikkevann og kjelevann, er sterkt begrenset, og det har vært forbudt å søke havn bare på grunn av dårlig vær. Skipet måtte befinne seg i «alvorlig nødstilstand». Det eneste unntak som er gjort, er åpningen av Færingehavn ved en dansk lovbestemmelse av 1937, som skulle ha en gyldighet av 5 år. Vi har spurt om denne lovbestemmelse er blitt fornyet eller vil bli fornyet, men det har vi ikke fått noe endelig svar på. Vi vet faktisk ikke i dag om norske fiskere som driver der borte, har adgang til denne ene havn - Færingehavn. Denne havn er i og for seg en god havn, men ligger lite praktisk til for de norske fiskere. Den ligger 2-300 nautiske mil sønnenfor de nordligste banker hvor nordmennene driver sitt fiske. Det er en distanse som det selv med moderne fartøyer tar et helt døgn å tilbakelegge i godvær, og hvis en skal søke nødhavn i styggvær, er det en temmelig lang og slitsom ferd før en kan komme inn i Færingehavn. Det er derfor det er så sterkt framhevet fra de interessertes side, at vi må få adgang til andre havner som ligger nærmere fiskestedene, og en skulle tro at det nå, etter at krigen har ført dansker og nordmenn så meget nærmere sammen, skulle være mulighet for å oppnå en bedre forståelse for det, så meget mer som en nå har en del erfaring fra amerikanernes opphold der. De katastrofale følger som særlig Grønlands Styrelse ventet, er ikke inntruffet, og en får håpe at de vil slippe fremmede inn på Grønland i noe større utstrekning enn hittil.

Selv i Færingehavn er rettighetene sterkt begrenset. Fremmede fiskere får riktignok ha opplag i land av fisk og av forsyninger som de har brakt med til bruk for fisket, men disse opplagene må være fjernet hvert år ved sesongens slutt 31 oktober. Permanente anlegg av noen som helst art har en ikke rett til å ha der.

Det som nå er det norske ønskemål, er at en får adgang til - i hvert fall i noen havner (de interesserte peker på 5)

- å ha faste anlegg i land som er nødvendige for en rasjonell drift av fisket. Det ville bety uhyre meget. De sakkyndige sier at den effektive fisketid ville kunne forlenges med 50 til 70 pst., hvis vi får slike rettigheter i land.

Den konklusjon som vi da er kommet til for Vest-Grønlands vedkommende, er at vi nå så snart som mulig bør oppnevne et allsidig utvalg til å gjennomgå med alle interesserte instanser det materiale vi har samlet, og til å avgi innstilling om saken. I det utvalg bør da, foruten representanter for Utenriksdepartementet, være en representant utpekt av Stortinget eller av utenrikskomiteen, og som sakkyndige rådgivere, lederen av Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, en representant fra fiskeriadministrasjonen, en for de private fiskeriinteresser på Grønland, en luftfartskyndig, oppnevnt av Samferdselsdepartementet, og en historiker med særlig kjennskap til Norges, Grønlands og Danmarks historie. Vi tror ikke at det i sin tid blir nødvendig å sende et så stort utvalg ned til Danmark for å forhandle, men hvis et så allsidig utvalg forbereder saken og ser på spørsmålene, både for Øst-Grønlands og for Vest-Grønlands vedkommende, skulle det, når tidspunktet er inne til forhandlinger, være tilstrekkelig å sende et betydelig mindre forhandlingsutvalg nedover for å føre de offisielle forhandlinger. Så snart dette utvalg har sin innstilling ferdig, er det min hensikt å forelegge den for utenrikskomiteen og Stortinget til fornyet drøfting, før offisielle forhandlinger blir tatt opp.

Jeg vil gjerne si et par ord om *arkivoppgjøret*, fordi det tidligere i Stortinget er blitt nevnt at det burde tas opp i sammenheng med Grønland-spørsmålet. Vi kom der til det resultat at vi sannsynligvis vil oppnå mer ved å ta disse sakene helt uavhengig av hverandre, og ikke fremme arkivsaken overfor Danmark ad offisiell vei, idet riksarkivar Steinnes mente at han kunne vente en mer imøtekommende holdning fra dansk side enn vi har møtt tidligere. Riksarkivaren reiste i februar til København privat for å forhandle. Etter den melding han har gitt oss fra reisen, kan vi ha utsikt til å få fra Danmark en lang rekke løse pakker og legg som er blitt liggende igjen da de norske sakene i sin tid ble skilt ut. Disse sakene kan vi få hvis vi selv sørger for å få dem registrert. Det vil kreve en betydelig økning av bevilgningene, hvis vi skal komme til et resultat i overskuelig fremtid. For øyeblikket står det til disposisjon 3 000 kroner pr. år for dette arbeid. Det betyr at det ville ta ca. 120 år å få det fullført. Det er jo Kirkedepartementet som må fremme proposisjon om den nødvendige økning av bevilgningene, men jeg vil gjerne ha sagt at det er en utenrikspolitisk interesse at vi får påskyndet arbeidet for å få arkivsaken - som lenge har vært et irritasjonsmoment i forholdet mellom Danmark og Norge - ut av verden.

Riksarkivaren konkluderer sin innberetning med, at utover disse løse arkivsaken kan vi ikke for øyeblikket

vente å få de andre tingene vi har størst interesse av. Christian Frederiks arkiv fra 1814 hører til det kgl. arkiv i Danmark. Det sorterer i det hele tatt ikke under riksarkivaren, det er Kongen personlig som bestemmer over det. For de andre arkivsakenes vedkommende - det gjelder særlig noen protokollrekker fra det 16de århundre - strider det mot de prinsipper det danske riksarkiv har fulgt, å la oss få dem nå. Jeg understreker *nå*, fordi bakgrunnen i dette tilfelle er at Island, etter at det har oppløst unionen med Danmark, nå reiser en rekke arkivkrav. Av hensyn til de dansk-islandske forhandlinger holder den danske riksarkivar strengere enn han kanskje ellers ville ha gjort, på sine prinsipper overfor de norske krav.

Når det gjelder våre arkivkrav i *Sverige*, har Riksarkivaren også ført private forhandlinger der. Han konkluderer med at vi nå, hvis vi tar opp offisielle forhandlinger, har god utsikt til å få en rekke norske originaltraktater fra unionstiden, med de dokumenter som juridisk sett hører til traktatene. Vi er derfor kommet til at vi bør ta opp direkte diplomatiske forhandlinger med Sverige om å få utlevert det vi nå kan få fra svensk side.

Vi ville også gjerne ha forarbeidene til Norges traktater. Det strider imidlertid mot arkiveringsprinsippene i det svenske riksarkiv å skille dem ut, så det har vi i øyeblikket ingen utsikt til å få. En del av de sakene vi gjerne ville ha, særlig fra Carl Johan's tiden, hører til Bernadotte-arkivet, men der er forholdet det samme som ved Christian Frederikarkivet i Danmark.

Så går jeg over til å nevne *de norsk-sovjetrussiske grenseforhold*. Det har vært redegjort inngående både i Stortinget og i Utenrikskomiteen tidligere for de skritt som hittil har vært tatt. Jeg skal bare resymere det ganske kort. Det var allerede sommeren 1945 at Utenriksdepartementet tok opp arbeidet med å få Norges forhold til Sovjet-Samveldet i distriktene langs den felles grense fra Krokfjellet til Grense-Jakobselv i formell orden, slik som denne grense var etablert ved Petsjenga-distriktets - altså det tidligere Petsamos - tilbakegang til Sovjet-Samveldet etter våpenstillstanden med Finland i 1944.

I oktober i fjor sendte Utenriksdepartementet gjennom Ambassaden i Moskva forslag til Sovjet-Samveldets utenrikskommissariat (som det dengang het) om at det snarest burde treffes tiltak for å få inngått en ny avtale om den norsk-russiske fellesgrense, og at det i avtalen skulle tas inn bestemmelse om grenseoppgang i løpet av sommeren 1946. Samtidig ba vi Ambassaden meddele at den norske regjering gikk ut fra at innholdet i de traktater Norge hadde med Finland om forskjellige grenseforhold, fortsatt skulle gjelde mellom Norge og Sovjet-Samveldet, og at den skulle foreslå at dette ble offisielt bekreftet. Behandlingen av denne sak ble inngående drøftet av utenriksminister Trygve Lie med utenriks- og konstitusjonskomiteen, og i Stortinget

og komiteen diskutertes også utformingen av instruksen til Ambassaden i Moskva.

Senere har ambassadør Andvord bedt om å få en fullstendig liste over de traktatbestemmelsene vedrørende grensedistriktene hvis innhold en ønsket opprettholdt fra norsk side. Etter grundige undersøkelser og samråd med alle interesserte fagdepartementer, er vi kommet til at vi fra norsk side bør søke å få opprettholdt innholdet av følgende avtaler, eventuelt med visse endringer som vi måtte bli enige om under forhandlinger med Sovjet-Samveldet:

Først er det overenskomst om fløtning i Pasvik av 14 februar 1925. - Det er av stor interesse for hele næringslivet der oppe, og ikke minst i forbindelse med gjenreisningen, å få adgang til å fløte i Pasvik-elven. Det kan vi ikke gjøre så lenge vi ikke har klare bestemmelser om fløtningen. Nå må all trelast tas landeveien.

Det andre er avtale om nye fiskeregler for Pasvikelvns fiskeområde av 21 april 1938.

Det tredje er overenskomst om internasjonal vassdragsrett i Pasvik- og Jakobselv av 14 februar 1925, men derimot har vi ingen interesse av å få fornyet protokollen av samme dato om konsesjoner til utnyttelse av vannkraften. Den var satt opp med tanke på land hvor det ikke hersket det økonomiske system som i Sovjet-Samveldet, slik at den ikke passer i forholdet til Sovjet-Samveldet.

Følgende overenskomster antas av de sakkyndige instanser ikke å kunne bli opprettholdt: Overenskomst om samferdsel på Pasvik- og Jakobselv av 28 april 1924. Noteveksling om trafikk og transitt ved Pasvikelvns nederste del av 19 desember 1925 og tilleggsavtale til den norsk-finske handelstraktat av 11 november 1930 angående ordningen av grensehandelen i de norsk-finske grensedistrikter av 21 juli 1937. Alle stedlige instanser som har vært spurt, sier at de siste tre avtaler vil det ikke ha noen hensikt å forsøke opprettholdt overfor Sovjet-Samveldet med den politikk som fra Sovjet-Samveldets side konsekvent føres overalt med hensyn til stengning av grensen.

Så har vi den norsk-finske overenskomst av 5 november 1935 for å hindre at rein kommer over grensen mellom de to riker. Den kan heller ikke, slik den står, bringes i anvendelse overfor Sovjet-Samveldet. Men der må en forsøke å komme til enighet om at en i hvert fall inntil videre bruker § 8 i den opprinnelige norsk-russiske grensekonvensjon av 1826.

Ellers er det viktigste spørsmål fra norsk side å få foretatt en felles norsk-russisk grenseoppgang, hvorved grenselinjen blir klart og tydelig oppmerket i terrenget, slik at en i fremtiden ikke risikerer grenseoverskridelser med de komplikasjoner som følger på grunn av at det rår uklarhet om hvor grensen egentlig går. Det har vært enkelte slike små komplikasjoner, og for å unngå dem, må vi ha helt klart oppmerket grense hele veien. Ambassadør Andvord mener at den sovjetrussiske regjering vil gå med på grenseoppgang

sommeren 1946. Men vi må være forberedt på at svaret på den norske henvendelse, som er gjort for lenge siden, kan komme i aller siste liten, og derfor er det ønskelig at det fra norsk side er gjort alle forberedelser på forhånd, slik at vi, når vi får beskjed, står klar til å gå i gang med en ukes varsel. Derfor er vi blitt enige med fagmyndighetene om at Utenriksdepartementet med det aller første må se å få oppnevnt den norske grensekommisjon. Vi har da diskutert saken og er gjennom forhandlinger med de interesserte departementer blitt enige om sammensetningen av en grensekommisjon som vil bli oppnevnt med det aller første, og hvor fylkesmann Gabrielsen - som skal være formann - alt under sitt opphold i Oslo inntil for noen få dager siden har hatt kontakt med de andre medlemmer for å sette arbeidet i gang. Foruten fylkesmann Gabrielsen som formann, ble medlemmene ekspedisjonssjef Røstøen som representant for Landbruksdepartementet, overingeniør Elverum for vassdragsvesenet, fløtningsdirektør Johs. Johannesen, oberst Lindbäck-Larsen som representant for Forsvarsdepartementet, direktør Gleditsch fra Norge geografiske oppmåling, og som sakkyndig rådgiver, overingeniør Aastad, som er sjef for vassdragsvesenets hydrografiske avdeling. Endelig er det en sakkyndig fra den avdeling i Utenriksdepartementet hvor disse traktatforhold blir behandlet. Denne kommisjon var det meningen å få oppnevnt nå så snart som råd er, og den er faktisk trådt i arbeid.

I februar fikk vi fra sovjethold et forslag om at man, mens man ventet på den endelige grenseoppgang, skulle oppnevne et to-manns militært utvalg som skulle ordne alle småepisoder ved grensen, og til det svarte vi at det var vi villige til. Men vi presiserte i vårt svar, at for oss hadde det vesentlig betydning å få den offisielle grenseoppgang fortrest mulig, og at avgjørelser av dette to-manns utvalg ikke måtte prejudisere noen ting, og at oppnevningen av dette utvalg ikke måtte sinke de egentlige grenseoppgjør. Det var formulert i 5 punkter, og på det har vi ikke fått noe svar. Sovjet-Samveldets ambassadør sa med engang at han ikke kunne tenke seg at det kunne være noen vansker med å bli enige om forutsetningene for to-manns-utvalget. Vi har oppnevnt den norske representant, men vi har siden ikke fått noe svar fra russisk side.

En sak i forbindelse med grenseforholdene der oppe, som har vært berørt tidligere her i Stortinget, er Skoltefoss-utbyggingen. Der ser det ut til at saken nå er kommet i en gunstigere stilling fra norsk synspunkt sett, gjennom den avtale som er truffet mellom Finland og Sovjet-Samveldet under de siste forhandlinger i slutten av april. Etter den har Sovjet-Samveldet fått 50 års konsesjon på kraftleveransen fra verket ved Jäniskoski, for å nytte den ved nikkelgruvene i Petsamo. På den måten får gruvene sin strøm som tidligere, og foreløpig blir da sannsynligvis de sovjetrussiske planene om utbygging av Skoltefoss overflødig.

Så er det en annen liten sak vi har hatt gående, som det nå er blitt en løsning på. Det er mannskapet på fiskekutteren «Skreien». Det har vært en del skriving om det i avisene der nordpå, og jeg har hatt en rekke samtaler med den russiske ambassadøren som har vært meget velvillig og hjelpsom og som øyeblikkelig telegraferte hver gang til Moskva, og nå har vi fått greie på at av de seks som opprinnelig ble internert i 1943, er de tre fremdeles i live. Vi visste på forhånd at to var døde, og vi har fått rede på at en tredje er død i interneringsleiren. Den siste melding går ut på at de tre som fremdeles er i live, nå er underveis til norsk grense, og vi skal, når de kommer fram, få beskjed om hvor og hvordan overleveringen skal finne sted. Dermed skulle altså den sak være løst.

Til slutt vil jeg bare ganske kort nevne to andre saker vi holder på med i forbindelse med *norsk-finske mellomriksforhold*. Den første er reinbeitespørsmålet, hvor vi fra norsk side ønsker å få tatt opp forhandlinger alt i vår om en ordning. Den viktigste interessen fra norsk side er her å få beskyttet de norske vinterbeitene mot reintråkk. Som kjent sluttet vi på dette område en overenskomst 5 november 1935 med Finland. Etter den skulle det snarest og senest 1 januar 1945 bygges gjerder langs grensen. På grunn av krigen er disse gjerdene overhodet ikke blitt bygd. En rekke bestemmelser i overenskomsten har derfor ikke kunnet tre i kraft i det hele tatt. Derfor er vi nå nødt til å ta opp selve bestemmelsene i overenskomsten til revisjon. Det har vært drøftet underhånden i Helsingfors i februar i år, hvor det fra finsk side ble fremholdt at det mest formålstjenlige ville være å la saken behandle av en felles kommisjon.

Vi har bedt vår legasjon i Helsingfors foreslå for det finske utenriksdepartement at det skal bli utpekt finske representanter til en slik felleskommisjon, og vi har alt utpekt våre. Det er fylkesmann Gabrielsen og ekspedisjonssjef Røstøen i Landbruksdepartementet. Vi har ennå ikke fått svar fra finsk side. Saken er sannsynligvis blitt noe forsinket der borte på grunn av regjeringsomdannelsen.

Et annet spørsmål vi har måttet ta opp, er spørsmålet om en direkte veiforbindelse mellom Norge og Finland. Der er forholdet at den nye russiske grensen kutter ishavsveien på en strekning av vel 10 km, slik at en må ha transitt over sovjetrussisk område hvis en vil fra Finland til Norge. Vi forsøkte i fjor sommer fra Utenriksdepartementets side å oppnå slik transitt for noen brakker til gjenreisningen i Kirkenes. Vi spurte i juni og fikk svar i november, og da var det på grunn av snøen umulig å få brakkene fram, enda svaret var helt imøtekommende. Dels på grunn av denne erfaringen, og dels fordi vi vet hvor strenge grensebestemmelsene er i Sovjet-Samveldet, er vi kommet til at det eneste praktiske er at vi på norsk og finsk side bygger hver vår lille veistump på ca. 20 km, som møtes ved den

norsk-finske grensen noen kilometer vest for Krokfjellet. Fra norsk side kan vi uten videre sette dette arbeid i gang for gjenreisingspenger som vi har til disposisjon, og stikningen er alt begynt. På finsk side er også en del arbeid utført, og det har vært sagt under forhandlinger som nylig har vært ført her i Oslo om visse andre norsk-finske spørsmål, at når det ennå ikke er fremmet proposisjon fra finsk side, skyldes det regjeringsomdannelsen, men at proposisjon kan ventes med det aller første. Saken har vært forelagt for alle interesserte norske instanser, også de militære myndigheter, og Hærens Overkommando har svart, at selv om en ikke er begeistret for altfor mange mellomriksveier i grensedistriktet der nord, vil en av hensyn til de store sivile interesser ikke motsette seg at det blir bygd en slik mellomriksvei mellom Norge og Finland.

Ellers er det i de siste dager dukket opp en annen sak. Fra finsk side ble det under forhandlinger her i Oslo den 27 til 29 april ganske plutselig kastet inn et helt nytt spørsmål. Det ble ført forhandlinger om levering av finsk trelast til gjenreisningen i Finnmark, og så ble det plutselig fra finsk side sagt at finnene gjerne ville ha en frihavn i Kirkenes. Det ble øyeblikkelig blankt avvist fra norsk side. Så kom finnene tilbake med spørsmål om de ikke iallfall kunne få et transittlager i Kirkenes. Det har vi drøftet litt. Vi har sagt overfor finnene at det må tas opp som særskilt sak. Vi kan ikke koble det sammen med en avtale om kjøp av trelast til gjenreisningen, hvor det nå er utsikt til at vi kan nå til enighet. Vi har sagt at spørsmålet i tilfelle må tas opp som egen sak mellom det finske og det norske utenriksdepartement. Det som kunne tenkes som en løsning som vi kunne gå med på, var et finsk transittopplag i Kirkenes. Vi har ikke bundet oss til noe standpunkt i den sak, men lenger enn det synes vi ikke vi kan gå av hensyn til de mulige konsekvenser med krav fra annen kant, som kunne komme hvis vi gikk lenger overfor finnene. Saken står for øyeblikket slik at den må tas opp på nytt fra finsk side, hvis den overhodet skal få noen realitet.

Monsen hadde her inntatt presidentplassen.

Presidenten: Ingen har forlangt ordet, og presidenten foreslår at det stenografiske referat av utenriksministerens redegjørelse oversendes utenriks- og konstitusjonskomiteen til behandling.

Moseid: Jeg går ut fra at det som sedvanlig også blir tilstilt Stortingets medlemmer.

Presidenten: Presidenten går ut fra at saken kommer til Stortinget etter at utenriks- og konstitusjonskomiteen har behandlet den.

Moseid: Men vi må ha utenriksministerens redegjørelse for å kunne behandle saken.

Utheim: Jeg forutsetter også at det blir anledning for Stortinget til å komme inn på en del av de spørsmål som her er reist. Da må det være anledning til å få utenriksministerens foredrag omdelt. Det var en ganske overordentlig interessant oversikt utenriksministeren ga, men han berørte spørsmål som jeg tror det vil være av interesse å få drøftet her i denne sal.

Presidenten: Presidenten går ut fra at alt nødvendig materiale vil bli tilgjengelig også for de øvrige medlemmer av Stortinget.

V o t e r i n g :

Presidenten forslag bifaltes enstemmig.

Protokollen ble deretter opplest og foranlediget ingen bemerkning.

Møtet hevet kl. 10.55.